

Osmanlı Dönemi Anadolu Tıbbı

**DOÇ. DR.
SEZGİN SARBAN**

OSMANLI'NIN ÖNCÜLÜ OLAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNDE TIP ÖZEL BİR ÖNEM TAŞIR. BU DÖNEMDE DARÜŞŞİFALAR YAPILMIŞ, "DARÜSSİHHA" VEYA "BİMARİSTAN" İSMİ İLE HASTANELER AÇILMIŞTIR. KERVANSARAY VE İMARETLERDE DE HASTALANANLARIN TEDAVİLERİ YAPILMIŞTIR.

Osmanlı'nın öncülü olan Anadolu Selçuklu döneminde tıp özel bir önem taşır. Bu dönemde Darüşşifalar yapılmış, "Darüssiha" veya "Bimaristan" ismi ile hastaneler açılmıştır. Kervansaray ve imaretlerde de hastalananların tedavileri yapılmıştır.

Genellikle hükümdar ailesi tarafından ticaret yolları üzerinde yaptırılan darüşşifalar büyük vakıflarla beslenerek devlete yük olmadan uzun zaman görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu dönemde yaptırılan başlıca darüşşifalar:

- **Mardin Necmeddin İlgazi Maristanı (1108-1122)**
- **Kayseri Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Maristanı (1206)**
- **Sivas, İzzedin Keykavus Darüsihhası (1217)**
- **Divriği, Turan Melek Darüşşifası (1228): Kapısı günümüze kalabilmiştir.**
- **Konya ve Aksaray Darüşşifaları (1230)**
- **Çankırı Cemaleddin Ferruh Darüşşifası (1235)**
- **Tokat, Mumüddin Süleyman Darüşşifası (1255)**
- **Kastamonu, Ali Bin Süleyman Maristanı (1272)**
- **Amasya, Anber bin Abdullah Darüşşifası (1308)**

Selçuklu'dan sonra hakimiyet kuran Osmanlılar Döneminde ise Tıp 3 dönemde incelenebilir:

1. **Beylikler dönemi**
2. **Klasik dönem**
İslam Tıbbının devamı olan klasik dönem (1450-1730)
Batı Tıbbını tanıma ve tercüme dönemi (1730-1827)
3. **Batıya açılma ve modernleşme dönemi (1827 sonrası)**

Beylikler dönemindeki tıbbi etkinlik İslam tıp anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmış ve çok uzun süre bu niteliğini korumuştur. Diğer yandan, Anadolu

**Kayseri Gevher Nesibe
Tıp Medresesi**

Selçuklularının mirasçısı olması nedeniyle Selçuklu dönemindeki sağlık hizmet ve kurumsal yapılanma beylikler dönemine de intikal etmiş; İslam tıbbının özellikleri çerçevesinde, Selçuklu dönemindeki tıp anlayışı bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. Özellikle darüşşifalardaki hizmetler devam etmiştir.

Klasik dönem Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tıp eğitimi, önceki İslami dönemlerdeki gibi usta-çırak ilişkisi şeklindeydi. Hekim adayları çeşitli darüşşifalarda, usta-çırak ilişkisi içinde, teorik ve pratik bilgiler öğrenerek yetişirdi. Topkapı Sarayı arşivindeki bir belgede; Fatih Vakfiyesi'nde "tıp öğrenen talebe için günde 6 dirhem maaş verildiği" yazması darüşşifalarda tıp talebelerinin olduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi'nin Manisa darüşşifasında haftada 2 gün tıp dersleri verildiği ve Fatih Darüşşifası kadrosunda ise dersiam ve müderrislerin olduğunu bildirmesi bu görüşü destekler. Teorik

Osmanlı darüşşifaları Selçuklularda olduğu gibi bağımsız bir yapı olarak değil; medrese, cami, sibyan mektebi, hamam, kervansaray ve imaret gibi üniteleri kapsayan külliye'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir.

ve pratik derslerde başarılı olanlara diplomaları (icazetname) verilir.

Osmanlı dönemindeki ilk kurumsal eğitim, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan Süleymaniye külliyesinde (1556) olmuştur. Külliye'de 4 medrese, tıp medresesi, darüşşifa ve eczane mevcuttu. Tıp medresesine başlayan öğrencilerin (danişmend) klasik medrese eğitimini bitirmiş olmaları beklenirdi. Burada mantık ve klasik tıp eğitimi okutuluyor, tıbbın temeli olarak kabul edilen anatomi Galenus ve İbni Sina'nın kitaplarından takip ediliyordu. Başarılı olan öğrenciler saraya ve darüşşifalara hekim olarak atanırdı.

Günümüzde tıbbın önemli bir dalı olan cerrahlık, binlerce yıl tıbbın dışında bir dal olarak kabul edildiğinden eli bu işe yakın kişiler tarafından yürütülmüştür. Yunanca cerrahi kelimesi; el ile iş görme anlamındadır ve Arapça'ya el ile yapılan işler anlamındaki "amelü'l-yed" olarak geçmiştir. Osmanlı'da sarayın ve ordunun ihtiyaç duyduğu cerrahlar; Enderun'da cerrah ve kehhal (göz hekimi) olarak çalışanların yanına verilen eli cerrahiye yakın devşirme gençlerden pratik olarak yetiştirilirdi. Burada yetişen cerrah ve kehhaller, barış ve savaş zamanı yeniçeri teşkilatının personeli olarak, cerrahbaşı ve kehhalbaşının denetiminde çalışırlardı. Osmanlı ordusunun yaptığı seferlerde cerrahlara ihtiyaç vardı. Bunlar kırık ve çıkıkları tespit ediyor, apseleri açıyor, yaraları tedavi ediyorlardı. Yara tedavisinde çoğunlukla dağlama ve merhemler kullanılıyordu.

Osmanlı Darüşşifaları

Osmanlı darüşşifaları Selçuklularda olduğu gibi bağımsız bir yapı olarak değil; medrese, cami, sibyan mektebi, hamam, kervansaray ve imaret gibi üniteleri kapsayan külliye'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. 19. yüzyılda "hastane" kelimesi ötekilerin yerini almıştır.

Başlıca Osmanlı Dönemi Darüşşifaları:

- Bursa, Yıldırım Bayezid Darüşşifası (1400)
- İstanbul, Fatih Darüşşifası (1470)
- Edirne, II. Bayezid Darüşşifası (1488)
- Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası (1539)
- İstanbul, Haseki Darüşşifası (1550)
- İstanbul, Süleymaniye Darüşşifası (1557)
- İstanbul, Atik Valide Bimarhanesi (1579)
- İstanbul, Sultan I. Ahmed Darüşşifası (1621)

Dönemin Hekimleri ve Eserleri

Hekimler geleneksel olarak devam eden tıp medreselerinde özel hocalar tarafından eğitilmekte, darüşşifalarda usta-çırak olarak pratik-teorik öğrenimden geçirilmektedirler. Özellikle Süleymaniye Tıp Medresesi'nde eğitim ve darüşşifada uygulama çok önemli bir yer tutar. Bu dönemin öne çıkan isimleri Şerafettin Sabuncuoğlu, İbrahim Bin Abdullah ve Ahi Çelebi'dir.

Yıldırım Bayezid Darüşşifası - Bursa

İbrahim Bin Abdullah (1500)

- II. Bayezid'in cerrahbaşısıdır.
- Yunanca ve Süryani dillerini bilmektedir. "Alaim'i Cerrahin"; cerrahi üzerine kitabıdır.
- Ateşli silah yaralanmaları ve frengi tedavisini anlatan ilk Türkçe metinlerdir. Çintar adlı Yunanca yazılmış cerrahi kitabından alıntılar yanında Sabuncuoğlu'ndan aldığı terkipleri de eklemiştir.

Klasik dönem Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tıp eğitimi, önceki İslami dönemlerdeki gibi usta-çırak ilişkisi şeklindeydi. Hekim adayları çeşitli darüşşifalarda, usta-çırak ilişkisi içinde, teorik ve pratik bilgiler öğrenerek yetişirdi.

Osmanlı'da tıp eğitiminin batıya açılması ve modernleşme çabası; 19. yüzyılda Askeri Tıp Okulu'nun açılmasıyla başlar. Bu Askeri Tıp Okulu (Mektebi Tıbbiye-i Şahane) 14 Mart 1827 tarihinde Mustafa Behçet'in III. Hekimbaşılığı döneminde, Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasından sonra, modernleştirilmeye çalışılan ordunun hekim ve cerrah ihtiyacını karşılamak amacıyla, Vezneciler'deki Tulumbacı konağında 4 yıllık bir okul olarak açılır.

Şerafettin Sabuncuoğlu (1386-1468)

Amasya'da yaşamış, dönemin hekimlerinden olan Burhanettin Ahmed'den usta-çırak ilişkisi ile tıbbi öğrenmiştir. İyi bildiği Arapça ve Farsça sayesinde klasik İslam tıp kitaplarından bilgisini geliştirmiştir. 17 yaşında hekimlik yapmaya başlamış, 14 yıl Amasya Darüşşifası'nda Başhekim olarak çalışmıştır. Birçok öğrenci yetiştirmiş ve 3 kitap yayınlamıştır:

Akrabadin:

Cürcani'nin aynı isimli kitabının tercümesi ve 2 kısım eklediği farmakoloji kitabıdır.

Cerrahiyetü'l Haniyye:

Ebu-El Kasım Al Zahrawi'nin "Al-Tasrif"inin 30. kısmının tercümesi olmakla birlikte kendi tecrübelerini de eklediği zamanının en kapsamlı Türkçe cerrahi kitabıdır. 3 kısımdan oluşan kitabın 3. kısmı kırık ve çıkık tedavisi ile ilgilidir. Kitabın 3. kısmında kırık-çıkıklar hakkında genel bilgiler yanında, her bölge ile ilgili ayrıntılı redüksiyon yöntemleri betimlenmiş ve şekillerle gösterilmiştir. Anadolu Türkçesi ile yazılmış gramer ve fonetik yönlerinden önemli bir eserdir. Ayrıca 136 cerrahi girişimin ve 163 cerrahi aletin resimlerini içermiş olması, sanat tarihimizin de ilgi alanına girmektedir. Günümüze kadar korunmuş 2 kopya, Paris ve İstanbul'da sergilenmektedir.

Mücerrebname:

Kullandığı ilaçları hazırlanış şekillerine göre (hap, merhem, şurup...) 17 başlık altında sınıflandırarak ve hangi durumlarda, nasıl kullanılacağını anlatmıştır. Türk tıbbının ilk deneysel tıp kitabı olduğu söylenebilir.

Ahi Çelebi (Ölümü 1524)

Fatih Darüşşifası'nda hekimlik ve II. Bayezid zamanında hekimbaşılık yapmıştır. En bilinen eseri mesane ve böbrek taşlarının sebebi, belirtileri ve tedavisini anlattığı Risale-i Hasatü'l-Kilye'dir.

XVII. yüzyılda Osmanlı'nın siyasi olarak gerilemeye başlaması, bilimsel alanda da kendini göstermiş ve XVIII. yüzyılda da bu durum devam etmiştir. Bu dönemde bazı hekimler bireysel olarak batı tıbbından çeviriler yapmışlar ve kendi yorumlarını da katarak tıbbi eserler kaleme almışlardır. XIX. yüzyıl başında III. Selim donanmanın hekim ihtiyacını karşılamak için Kasımpaşa'da Tersane Tıp Mektebi'ni kurduşturmuş (1805). Ancak bu teşebbüs devletin içine düştüğü zor durumdan etkilenmiş ve Kabakçı isyanından sonra çalışamaz hale gelmiştir (1808). 1822'deki Kasımpaşa yangınında da bina tamamen yanmıştır.

Osmanlı'da tıp eğitiminin batıya açılması ve modernleşme çabası; 19. yüzyılda Askeri Tıp Okulu'nun açılmasıyla başlar. Bu Askeri Tıp Okulu (Mektebi Tıbbiye-i Şahane) 14 Mart 1827 tarihinde Mustafa Behçet'in III. Hekimbaşılığı döneminde, Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasından sonra, modernleştirilmeye çalışılan ordunun hekim ve cerrah ihtiyacını karşılamak amacıyla, Vezneciler'deki Tulumbacı konağında 4 yıllık bir okul olarak açılır. Okulun eğitim anlayışının o zamanki çağdaş tıp eğitimi seviyesine ulaşmaması nedeniyle; 1839'da Viyanalı hekim Ambrosio Bernard (1810-1844) yönetime getirilir. Bu suretle Osmanlı'daki eğitimin niteliğinde önemli bir adım atılmış olur.

KAYNAKÇA

AYDIN, Erdem, (2006), Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Güneş Tıp Kitabevi, İstanbul

BAYAT, Haydar Ali, (2003), Tıp Tarihi, Tıp Tarihi Dizisi, İzmir

CEYLAN, İbrahim, (2012), Türklerde Cerrahinin Gelişimi, Ankara

UZEL, İlter, (1992), Cerrahiyetü'l Haniyye, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara

VAR ETTİNİZ,
VAR OLUN...

Darüşşafaka varsa
sayenizde var.

151 yıldır iyi ki varsınız.

Darüşşafaka'ya bağış yapın, annesi veya babası
hayatta olmayan binlerce çocuğumuzun
eğitimine katkıda bulunun.

www.darussafaka.org | 444 1863

Darüşşafaka
1863
CEMİYET

Kırlangıcın ÖYKÜSÜ

PROF. DR.
İ. LEVENT ERALP

**DÜNYA ÜZERİNDE AKIL SAĞLIĞINI KORUMAK İSTEYEN
HER İNSANIN İHTİYACI OLAN ŞEY BU.
DÜNYADAN KOPMAK VE KENDİ HAYALLERİ İÇİNDE YAŞAMAK...**

**BU BELKİ ÖZGÜR OLABİLMENİN DE TANIMIDIR AMA BENCE,
YAŞADIĞIMIZ COĞRAFYADA, HAYAL KURMAK ÖZELLİKLE GELECEĞİ
DÜŞÜNMEK HAYLİ ZORLAŞTI BİR SÜREDİR.**

**PROUST'UN YAZI STİLİNİN KAYNAĞI KENDİ YAŞAM BİÇİMİYDİ.
HAYATTA FARK ETMEDEN ATLAYIP GEÇİVERDİĞİMİZ ŞEYLERİ
FARK ETMEMİZİN ANCAK YAVAŞLADIĞIMIZ ZAMAN MÜMKÜN
OLDUĞUNU DÜŞÜNEN PROUST, ACELE ETMEDEN YAŞAMAYI
BAŞARDIĞIMIZDA, HER KONU HAKKINDA ÇOK DERİN
GÖZLEMLER YAPABİLECEĞİMİZİ DÜŞÜNÜYORDU.**

Günlerden bir gün küçük kırlangıç bir adama aşık olmuş ve adamın penceresinin önüne konup adama şöyle demiş:

"Ben seni çok seviyorum. Lütfen pencereyi açıp beni içeri al ve birlikte yaşayalım."

Adam:

"Olmaz alamam...Sen bir kuşsun, hiç kuş insana aşık olur mu?" demiş...

Kırlangıç tekrar:

"Lütfen pencereyi açıp beni içeri al. Birlikte yaşarız. Hem ben sana dost ve arkadaş olurum. Canın da sıkılmaz, birlikte yaşar gideriz" diye yinelemiş isteğini...

Adam tekrar:

"Olmaz alamam...Lütfen uç git" diye cevap vermiş.

Üçüncü ve son defa kuş adamın penceresinin önüne konup son defa şöyle rica etmiş:

"Lütfen beni içeri al... Artık soğuklar da başladı, dışarıda kalamam biliyorsun. Ben sıcak havalarda yaşayabilirim sadece, beni içeri almazsan başka sıcak ülkelere gitmek zorunda kalırım. Ne olur beni içeri al da burada kalayım. Birlikte yemek yer, omuzuna konar seni neşelendirir, sana arkadaşlık ederim. Hem sen de benim gibi yalnızsın."

Adam ona:

"Uç git artık! Ben yalnız kalabilirim, yaşayabilirim" demiş ve

kuşu kovalamış...

Kırlangıç da bu cevap üzerine üzüntülü bir şekilde uçmuş ve uzaklara gitmiş...

Adam kırlangıç uzaklara gittikten sonra düşünmüş ve kendi kendine:

"Ben ne aptal, ne kadar akılsız bir adamım, niye kırlangıçla birlikte kalmayı kabul etmedim? Ne güzel birlikte yaşadık" diye düşünmüş, çok pişman olmuş, pişman olmuş ama iş işten geçmiş...

Kendi kendine: "Nasıl olsa sıcaklar başlayınca kırlangıcım yine gelir. Ben de onu içeri alırım, birlikte mutlu bir hayat süreriz" diye iç geçirmiş ve penceresini sonuna kadar açıp beklemiş...

Havaların ısınmasıyla birlikte kırlangıçlar sıcak ülkelere geri dönmeye başlamışlar.

Ama onun kırlangıcı geri dönmemiş. Yazın sonuna kadar hiç penceresini kapatmadan pencerenin başında beklemiş adam, ama boşuna...

Kırlangıç yokmuş. Gelen kırlangıçlara sormuş, fakat onun kırlangıcını gören yokmuş.

Sonunda bir bilge kişiye gitmiş halini danışmak ve ondan bilgi almak için...

Bilge kişiye olayı anlattıktan sonra bilge kişi ona şöyle söylemiş:

"Kırlangıçların ömrü dokuz aydır".

Peki o zaman, Beethoven

Zaman ayırıp, denemelerimi okuma nezaketini gösteren sevgili dostlarım; son yazımı, her birimizin "İlhakî'lerimize" ulaşabilmesi dileğim ile bitirmiştım. Eminim hepimizin bu kavramdan anladığı ve içini doldurduğu şeyler birbirinden çok farklı... Zaten hayatımıza renk ve merak katan da bu farklılıklar değil mi? Üstelik de, "İlhakîlerimizin" akan zamanla beraber değiştiklerine hiç kuşku yok...

28 Ekim öğleden sonrasıydı, bir yandan arabayı Montepulciano'dan Siena yönüne doğru ağır ağır sürüyor, diğer yandan Toskana Vadisi'nin eşsiz güzelliğini seyrediyor, serin sonbahar havasının tazeliğini hissediyor ve Marcello'nun Obua Konçertosu'nu dinliyordum. Tam bir "gündüz düşleri" sahnesiydi. Telefonum çaldı. Kim olduğuna bakmadan "Nereden çıktığı bu şimdi?" diye sordum önce, ama sonra ekranda Nadir Şener adını gördüm. Arayan sevgili dostum ve derginin editörü Dr. Nadir Şener'di. Başa, daha önce yazdığım denemelerin devam etmesini istediklerini ve yılbaşına kadar zamanının olduğunu ilettiler. Önce keyifle koltuğa yayıldım, hafif ve kısa, kısmen narsistik olabilecek bir kendini beğenme nöbeti geçirdim. Ancak bir an sonra, "Ben bu defa ne yazabilirim ki?" düşüncesi ile kendime geldim.

Kesin olan tek şey ne hissediyorsam onu yazmamın en doğal yol olacağıydı. Birden aklımda bir şimşek çaktı. O sırada dinlediğim obua konçertosu inanılmaz romantik tınılar taşıyan, eşsiz bir eserdi. Ancak bir barok müzik örneği idi.